

УДК 340.126

Д. Л. Клименко
аспірант кафедри політології
Львівського національного університету імені Івана Франка

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОГРАМАХ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ

Теорія й політика мультикультуралізму зароджуються в другій половині ХХ ст., а особливої важливості набувають із початком нового століття. Проблема міграції та мирного співжиття представників різних культур наразі є основною для урядів держав заходу. Важливість питань, пов'язаних із багатоманітністю, підтвердилася у 2011 р., коли лідери конфлікту між партіями правого й лівого спрямування, значні фінансові витрати, пов'язані з реєстрацією та устаткуванням мігрантів. Також варто зауважити, що діяльність «ісламської держави» й теракти, що здійснюються її прихильниками, становлять загрозу для безпеки держав західної Європи та побудови позитивного ставлення до прихильників ісламу з боку жителів держав західної Європи.

У 2015 р. врегулювання мультикультурних аспектів виходить на новий рівень. Військовий конфлікт у Сирії та неконтрольована міграція (більше ніж 800 тис.) прихильників ісламу в країни західної Європи створили нові проблеми, серед яких конфлікти між партіями правого й лівого спрямування, значні фінансові витрати, пов'язані з реєстрацією та устаткуванням мігрантів. Також варто зауважити, що діяльність «ісламської держави» й теракти, що здійснюються її прихильниками, становлять загрозу для безпеки держав західної Європи та побудови позитивного ставлення до прихильників ісламу з боку жителів держав західної Європи.

Визначити поняття мультикультуралізму можна як концепцію й побудовану на її основі державну політику, направлену на визнання, розвиток і збереження культурної різноманітності.

До основних характеристик мультикультуралізму можна зарахувати такі:

- основною цінністю є культурний плюралізм і визнання того, що нація є більше «культурною мозаїкою», аніж «плавильним котлом»;
- являє собою соціальну справедливість, культурну демократію та рівність;
- визначає реальні внески й досягнення різних культур. [20, с. 7].

Серед українських науковців цю проблему досліджують А.А. Попок, О.М. Рудакевич, І.О. Стадник та інші.

Україна знаходиться на межі між гетерогенністю й гомогенністю, що стосується національного складу населення держави (77,8%, згідно з переписом населення 2001 р., – це українці, решту 22,2% становлять представники більше ніж 100 національних і етнічних меншин [4]). Також через територію країни пролягають міграційні шляхи на захід і частина мігрантів осідає в Україні.

Політичні партії як виразники інтересів народу, певного класу або групи людей у своїх маніфестах визначають основні ідеологічні положення, уявлення про державу, суспільство тощо й описують дії, які допоможуть досягнути поставлених ними завдань.

У принципі ідеологічна направленість партії визначає загальні риси її ставлення до культурних меншин (праві партії більше виступають за збереження єдиної та чистої нації, партії, які мають ліве направлення, вітають культурну різноманітність, уважаючи її основою сучасної держави). Більшість політичних партій України тяжіють до центру (в ідеологічному спектрі), тому чітко визначити їхнє ставлення до зазначеного питання доволі важко.

Політичні партії України не приділяють уваги культурній різноманітності. Усі питання, які можна зарахувати до мультикультурності, стосуються мовної політики (надання російської статусу другій державній) й загальних висловів про рівність і справедливість для всіх.

Для аналізу в статті використовуються всі аспекти політичних програм, що беруть за основу характеристики і стосуються таких проблем, як расизм, ксенофобія, вияви нетолерантності тощо.

Для порівняння було обрано передвиборчі програми політичних партій під час парламентських виборів 1998 та 2002 рр. і з 2006 по 2014 рр.

На виборах 1998 р. перемогла Комуністична партія України (далі – КПУ) (ліва за ідеологічним спектром) і партія Народний Рух України (правоцентристська й популістська). Тільки в передвиборчій програмі КПУ зазначається важливість забезпечення рівності прав громадян усіх національностей [12], але це стандартне положення комуністичної ідеології, що не має нічого спільного з положеннями політики мультикультуралізму.

На виборах 2002 р. в парламент проходять партія «Наша Україна», КПУ та партія «За єдину Україну» (партії, які набрали найбільшу кількість голосів). Питання мультикультурності в програмах не порушувалися, лише в програмі партії «За єдину Україну» зазначалася їхня позиція проти екстремізму й нетерпимості [2].

За парламентськими виборами 2006, 2007, 2012, 2014 рр. ми можемо побачити, що в програмних документах увага частіше, яка присвячується мультикультурним питанням, незначна (расизм і ксенофобія є неприпустимі).

У межах зазначеного періоду в парламенті України була одна ліва партія (КПУ) й одна права партія (точніше національно-радикальна – ВО «Свобода»), після 2007 р., відповідно до політичної програми, можна визначити, що Блок Юлії Тимошенко (далі – БЮТ) тяжіє до правих.

У передвиборчій програмі КПУ 2006 р. в розділі «У духовній сфері» зазначається: «проти будь-яких проявів й пропаганди націоналізму, шовінізму, сіонізму та антисемітизму» і будуть «всюляко сприяти задоволенню духовних потреб, розквіту культури і мови українського народу, усіх національностей, що проживають на території України ...» [3], виступають за надання російській мові статусу другої національної.

У програмі 2007 р. в розділі «Реально захищені громадянські права» наголошується: «Будуть забезпечені соціально-економічні і мовно-культурні потреби людей усіх національностей, що проживають в Україні» [10]. Надання російській мові статусу другої національної.

У передвиборчій програмі 2012 р. в розділі «Моральне оздоровлення суспільства» побіжно згадується про расизм, ксенофобію та національну ворожечу, зазначається, що вони є недопустимими й мають бути заборонені.

Можна побачити, що КПУ в плані культурної різноманітності не відходила від своєї класичної ідеологічної направленості й виступала за співжиття різних національностей у межах однієї. Але реально порушується питання лише російської мови.

ВО «Свобода» (права партія) у 2012 р. проходить у парламент.

У своїй передвиборчій програмі пропонувала ухвалити закон «Про захист української мови». Із цього приводу вони пропонують підтримувати україномовне книговидання, збільшити регламент уживання української мови у засобах масової інформації (не менше ніж 78%). Також запровадження іспиту з української мови для державних службовців і обов'язкове використання української мови на роботі й під час виступів. Пропонують увести в паспорті графу «національність».

На ґрунті расизму та ксенофобії з ВО «Свобода» пов'язано кілька скандалів. Лідер О. Тягнибок був виключений із фракції «Наша Україна» через висловлювання, які розцінили як расизм і антисемітизм (назвав росіян – москалями, а євреїв – жидами).

У 2010 р. О. Тягнибок висловив негативне ставлення до мігрантів: «... Вони принесуть етнічну злочинність, бо їм на щось треба жити... Вони принесуть сюди і новий виток наркоманії ... Європа вже цього наїлася досхочу, і через це вона їх із задоволенням відкидає в Україну, бо будьте певні, що краці з них в Європі залишаться – ті, які можуть робити науку, хто є багатшими, які мають якісь таланти, авторитет

і таке інше. А нам прищлюють таких, які вчиняють не тільки те, про що я зараз говорив, а й будуть витіснені українців з робочих місць...» [18].

Самі представники партії не визнають, що їхні дії та вислови мають расистське підґрунтя.

У передвиборчій кампанії Партії регіонів у 2006 р. говориться про об'єднання Сходу та Заходу, Півдня й Півночі як основи процвітання: «Культура і духовність повинні стати базовими і системоутворюючими чинниками утвердження солідарного громадянського суспільства та інтеграції регіонів, представників усіх народів і етнорегіональних груп, що живуть в Україні, в єдину політичну націю». Партія виступає за «... сприяння культурній рівноправності всіх національностей і регіонів з урахуванням їхньої історичної, географічної та мовної різноманітності, ... послідовне формування єдиної політичної нації в Україні» [5]. Наголошуючи, що вони проти нав'язування моноетнічної формули громадянського й державного розвитку, мовної та культурної уніфікації, пропонують надати російській мові статус другої національної.

У програмі до дострокових парламентських виборів 2007 р. національні меншини навіть не згадуються і знов порушується питання про надання російській мові статусу другої національної: «Ми – різні: на Півночі та Півдні, Заході та Сході, але ми – громадяни єдиної країни. У цьому – запорука нашої сили і процвітання. Регіони з їх особливостями і традиціями становлять духовну скарбницю України та її самобутність, яку необхідно зберігати та розвивати спільними зусиллями Ми – за надання російській мові статусу державної мови» [15].

Програма 2012 р. навіть не зачіпає питання про формування української політичної нації, як зазначалося в попередніх програмах. Вона обмежується лише законодавчим забезпеченням права громадян на рідну мову й наданням російській мові статусу другої державної.

У 2014 році Партія Регіонів (після втечі Президента та лідера партії) реорганізовується в Опозиційний блок, передвиборча програма якого на позачергових парламентських виборах містила в собі найбільшу кількість пунктів, що стосувалися питань культурної, релігійної, світоглядної тощо толерантності, а саме: «Мешканці всіх областей України мають почуватися затишно в єдиній країні незалежно від політичних, релігійних, світоглядних позицій». Але так само акцентується увага на регіональних мовах (із виділенням російської): «Забезпечити всебічний розвиток української мови як державної. Надати можливість громадам визначати статус російської та інших мов як регіональних мов у місцях компактного проживання національних меншин. Законодавчо закріпити гарантії розвитку регіональних мов у сферах судочинства, культури, освіти, надання адміністративних послуг» [13].

Із цього можна зробити висновок, що Партія регіонів/Опозиційний блок з усіх питань, які можуть порушуватися в мультикультурному суспільстві, робить ставку тільки на російську мову й регіональну різноманітність (і то вона використовується як різноманітність між етнічними українцями, інші національні меншини (окрім російської) не згадуються).

БЮТ (на виборах 2006 і 2007 рр., у 2012 і 2014 рр. бере участь як «Об'єднана опозиція «Батьківщина») у своїй передвиборчій програмі за 2006 р. у розділі «Мета і першочергові завдання партії» зазначають: «... вся політика повинна бути підпорядкована духовному розвитку людської особистості, вихованню підрастаючого покоління в душі патріотизму кращих морально-культурних надбань українського народу та всього людства» [16]. Для цього потрібно забезпечити розвиток національної культури та мови не тільки українців, а й усіх національних меншин, які проживають в Україні. Це має стати основним чинником консолідації громадян України.

У передвиборчій програмі до дострокових парламентських виборів 2007 р. національні меншини не згадуються, уся увага зосереджена на відродженні української нації: «... насамперед зміцнення духовності нації: духовна освіта, повернення церкви насильно відібраної власності, відродження української мови та культури, відновлення національних світоглядних традицій і чесної національної історії» [8].

У передвиборчій кампанії 2012 р. в розділі «Українська самобутність – європейський вибір» партія не відходить від своєї ідеї створити українську політичну націю й не забуває порушувати питання про права і свободи національних меншин: «Пріоритетним завданням стане формування сучасної української політичної нації із неповторною національною ідентичністю, власною історією та спільним європейським майбутнім.

Наповнимо реальним змістом статус української мови як єдиної державної. Сприятимемо її повноцінному застосуванню в усіх сферах суспільного життя, зокрема на телебаченні, радіо, у книговидавництві, кінематографі та шоу-бізнесі. Створимо умови для вільного розвитку усіх мов, гарантуємо права національних меншин згідно з європейськими стандартами» [9].

У програмі 2014 р. питання мультикультурності не порушуються.

У передвиборчій програмі партії «УДАР» відсутні положення про права та свободи національних меншин. Але ставлення партії до національних меншин, расизму й ксенофобії ми можемо побачити з виступу лідера партії Віталія Кличка, який засудив ВО «Свободу» в расизмі й ксенофобії. Зокрема, В. Кличко зазначив: «Націоналізм нетерпимість, ксенофобія, заяви, які можна трактувати як відвертий расизм, не відповідають європейським прагненням України, не сприяють утвердженню демократії і мають бути жорстко й публічно засуджені» [19].

Партія «УДАР» пропагує європейські цінності, тому Україна як мультикультурна держава має запобігати розповсюдженню расизму та ксенофобії: «Україна для українців» – це не наша ідеологія, і ми її ніколи не сприймемо». Лідер партії поставив за приклад демократичні країни, де не ділять громадян за кольором шкіри, прізвиськом тощо. Нетерпимість і расизм не сумісні з розвитком сучасної держави, і вислови на ґрунті нетерпимості, расизму та ксенофобії мають засуджуватися.

Основним завданням для України є формування здорової та цілісної політичної нації, де процвітає толерантність: «... не важливо, яка у тебе національність, в яку церкву ти ходиш, якою мовою ти спілкуєшся, – головне, чи любиш ти цю країну, чи ні» [6].

На думку В. Кличка, чиновникам, які виявляють нетерпимість і нетолерантність до представників національних, етнічних, релігійних та інших меншин, не місце при владі, демократична країна не може собі такого дозволити (останнє було спровоковано керівником Волочиської райдержадміністрації, який дозволив собі антисемітські вислови стосовно представників партії УДАР).

На позачергових парламентських виборах 2014 р. в парламент проходять нові партії, такі як Народний фронт (раніше був у складі Об'єднаної опозиції Батьківщини), Блок Петра Порошенка, Самопоміч і Радикальна партія Ляшка.

Тільки в передвиборчій програмі Блоку Петра Порошенка порушується важливість дотримання прав усіх національних меншин із приділенням особливої уваги кримським татарам (які, відповідно, постраждали від дій Російської Федерації) [14].

Варто зазначити, що політичні партії не умисно уникали питання мультикультурності. Україна на той період уже перебувала у військовому конфлікті із Російською Федерацією, тому основним для держави та суспільства було отримати не план розбудови мультикультурного суспільства, а варіанти виходу із війни.

Отже, можна визначити, що за проаналізований період єдина діяльність, яка здійснювалася партіями, була направлена на Закон України «Про засади державної мовної політики» (набув чинності 10 серпня 2012 р.). Сутність закону в тому, що розширюється використання регіональних мов (якщо приблизно 10% населення в області вважає ту чи іншу мову рідною, вона може бути офіційно визнана як регіональна). Прийняття Закону розцінили неоднозначно: східні регіони – позитивно й відразу ж зробили російську регіональною мовою, західні виступили категорично проти. Стосовно партій, то проти Закону виступили опозиційні сили, які визначили це як наступ на українську культуру й догодження Російській Федерації. Такі висловлювання, як важливість дотримання прав і свобод представників національних меншин, запобігання расизму, ксенофобії та нето-

лерантності, не підкріплювалися реальними діями/заходами політичних партій, що приходили до влади.

Відповідно до вище зазначених індикаторів, які визначають мультикультурне суспільство, ми не можемо враховувати дії й положення політичних партій України такими, що відповідають політиці мультикультуралізму. Усі вислови щодо толерантності, проти расизму та ксенофобії є доволі формальними, вони визначають толерантність і ліберальність партій, а не реальну готовність вирішувати проблеми, пов'язані з мультикультурністю.

Література

1. Выборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» // ЦВК. – 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc12v?kodvib=400&pf7171=194>.
2. Выборчий блок політичних партій «За єдину Україну» // ЦВК. – 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc12v?kodvib=400&pf7171=195>.
3. Владу і власність – трудовому народу України! : Передвиборна програма Комуністичної партії України // Комуніст. – 2005. – № 97. – С. 2.
4. Всеукраїнський перепис населення 2001 року / Державний комітет статистики України. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2001.ukcensus.gov.ua>.
5. Добробут – народу! Владу – регіонам! : Передвиборна програма Партії регіонів // Голос України. – 2006. – № 31. – С. 4.
6. Кличко: Ксенофобам і порушникам виборчого закону у владі не місце // УДАР. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klichko.org/ua/news/news/klichko-ksenofobam-i-porushnikam-viborchogo-zakonu-u-vladi-nemistse>.
7. Новый шлях України : Выборча програма Народного Руху України // Час. Time. – 1997. – 25–31 грудня. – С. 5–6.
8. Передвиборна програма Блоку Юлії Тимошенко // ДАТА Центр Политической Информации. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://da-ta.com.ua/election_programs/2871.htm.
9. Передвиборча програма ВО «Батьківщина» // Владометр. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vladometr.org/post/55/>.
10. Передвиборна програма КПУ // Новинар. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://novynar.com.ua/files/bloki_party/kommunist_party/1515.
11. Передвиборна програма КПУ // ЦВК. – 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc12v?kodvib=400&pf7171=140>.
12. Передвиборча програма Комуністичної партії України // Віче. – 1998. – № 2. – С. 46–50.
13. Передвиборча програма Опозиційного Блоку // ЦВК. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=199>.
14. Передвиборна програма партії «Блок Петра Порошенка» // ЦВК. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=202>.
15. Передвиборча програма Партії Регіонів // УНІАН. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/206282-peredviborcha-programa-partiji-regioniv.html>.
16. Програма Виборчого блоку політичних партій «Блок Юлії Тимошенко» // Голос України. – 2006. – № 26. – С. 4.
17. Попок А.А. Етнополітична складова програм парламентських партій України / А.А. Попок // Електронний журнал «Державне будівництво». – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Debu/2007-1/index.html>.
18. Права людини в Україні 2009–2010 : узагальнена доповідь правозахисних організацій «Запобігання дискримінації». – 2009–2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khpg.org/pda/index.php?do=print&id=1298355452>.
19. У Кличка обурились расизмом «Свободи» і задумались про єдність опозиції // ТСН. – 2012. – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://tsn.ua/politika/u-klichka-oburilis-rasizmom-svobodi-i-zadumalis-pro-yednist-opoziciji.html>.

20. Kymlicka W. Multiculturalism: success, Failure, and the Future / W. Kymlicka // Transatlantic Council on Migration. – 2012. – P. 12.

Анотація

Клименко Д. Л. Аналіз проблеми мультикультуралізму в передвиборчих програмах українських партій. – Стаття.

У статті проаналізовано події, які вивели питання мультикультуралізму на перші позиції для лідерів світових держав. Визначено характеристики та індикатори мультикультуралізму як теорії й політики. Досліджено особливості національного складу населення України, основні шляхи міграції в держави заходу та групи мігрантів, які осідають на території України. На основі індикаторів мультикультуралізму досліджено передвиборчі програми політичних партій України й заяви представників політичних партій щодо мультикультуралізму, мігрантів, расизму та ксенофобії. Визначено ставлення політичних партій до представників культурних/національних/етнічних меншин, проблем, пов'язаних із нетолерантністю й особливостям співжиття представників різних культур у межах одного суспільства, та основні напрямки їхньої діяльності в мультикультурній сфері. Проаналізовано дослідження вітчизняних учених із цієї теми.

Ключові слова: мультикультуралізм, культурна меншина, національна меншина, етнічна меншина, політична партія, передвиборча програма.

Аннотация

Клименко Д. Л. Анализ проблемы мультикультурализма в предвыборных программах украинских партий. – Статья.

В статье проанализированы события, которые вывели проблему мультикультурализма на первые позиции для лидеров мировых держав. Определены характеристики и индикаторы мультикультурализма как теории и политики. Исследованы особенности национального состава населения Украины, основные пути миграции в европейские страны и группы мигрантов, которые оседают на территории Украины. На основе индикаторов мультикультурализма исследованы предвыборные программы политических партий Украины и заявления представителей политических партий относительно мультикультурализма, мигрантов, расизма и ксенофобии. Определено отношение политических партий к представителям культурных/национальных/этнических меньшинств, проблем, связанных с нетолерантностью и особенностям сожительства представителей разных культур в пределах одного общества, и основные направления их деятельности в мультикультурной сфере. Проанализированы исследования отечественных ученых по данной теме.

Ключевые слова: мультикультурализм, культурное меньшинство, национальное меньшинство, этническое меньшинство, политическая партия, предвыборная программа.

Summary

Klymenko D. L. Analysis of the problem of multiculturalism in the manifestos of Ukrainian parties. – Article.

Events that brought the problem of multiculturalism on the first positions for the international policy were analyzed. Characteristics and indicators of multiculturalism as a theory and policy were defined. Features of the national composition of the population of Ukraine, the main migration routes to European countries and groups of migrants who settle in the territory of Ukraine were examined. Using multicultural indicators manifestos of political parties of Ukraine and statements made by representatives of political parties about multiculturalism, immigrants, racism and xenophobia were analyzed. Attitude of political parties to representatives of cultural/national/ethnic minorities, problems connected with non-tolerance features and cohabitation of people with different cultures/beliefs within a society and basic directions of their activity in a multicultural area were determined. Research papers of Ukrainian scholar's were examined.

Key words: multiculturalism, cultural minority, minority, ethnic minority, political party, manifesto.